

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

PAŁAC ŻORY-BARANOWICE

Wojewódzki
Urząd Ochrony Zabytków
40-015 Katowice, ul. Francuska 12
tel./fax 32-253-77-98, 32-256-48-58

Załącznik do pozwolenia

nr 542/2017
z dnia ... 14.01.2017

mgr Aleksander Markawy
RZECZOZNAWCA
Ogólnopolskiej Rady Konserwatorów Dziel Sztuki ZPAF
w zakresie konserwacji i restauracji malarstwa
i rzeźby polichromowanej

1. Obiekt

Secesyjna, olejna polichromia na ścianach holu na I piętrze, klatce schodowej, holu na parterze i II piętrze oraz na suficie w holu głównym na I piętrze (herby rodziny Durantów).

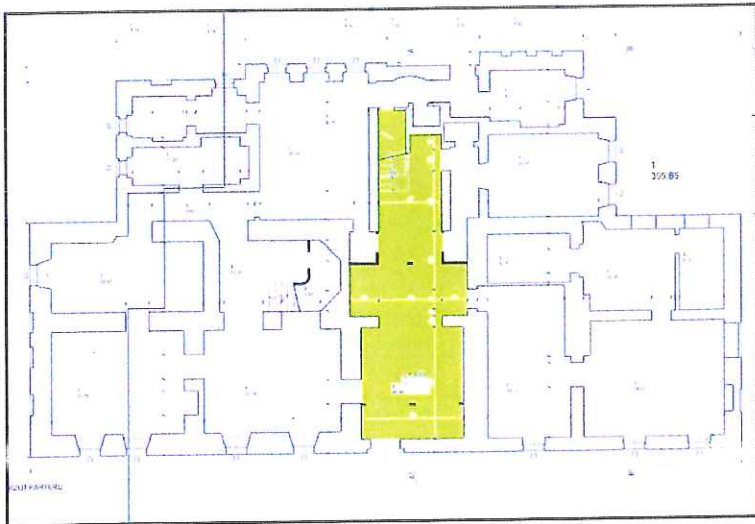
2. Identyfikacja i zakres występowania dekoracji malarskiej

Wyniki badań odkrywkowych, jak i wizje lokalne we wnętrzach pałacu pozwoliły określić zakres występowania dekoracji malarskiej, którą należy zachować i poddać konserwacji. Do zachowania, ze względu na swoją wartość artystyczną i historyczną, wskazano dekorację malarską ścian: klatki schodowej oraz holi; parteru, I i II piętra oraz sufitu w holu nad I piętrzem.

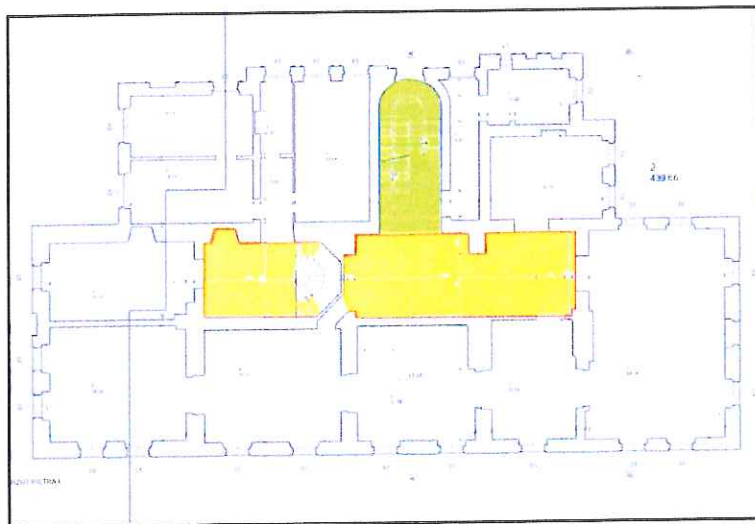
Odkryta polichromia na ścianach wykonana jest w stylu secesyjnym. Posiada ona charakter ornamentalny z elementami roślinnymi i zoomorficznymi. Ze względu na stylistykę można datować ją na początek XX wieku – lata około 1900-go roku. Powstanie polichromii można wiązać z ówczesnymi właścicielami, rodziną Durant de Senegas. Mogła ona powstać na zlecenie Hansa Durant de Senegas (ur. 1837 – zm. 1907) lub jego młodszego syna Konstantina Felixa Hansa Oswalda Paula Alfreda barona von Durant (ur. 1880r., zm. 1943r.). Najbardziej prawdopodobne wydaje się datowanie polichromii na lata około 1907, kiedy to po śmierci ojca syn zapewne zlecił wykonanie remontu pałacu.

Herby znajdujące się na suficie holu reprezentacyjnego na I piętrze przedstawiają herb rodziny Durantów i drugi nie zidentyfikowany. Prawdopodobnie herb ten należał do osoby blisko spokrewnionej z rodziną Durantów, żony. Sposób opracowania plastycznego herbów wskazuje, iż powstały one wcześniej niż polichromia na ścianach, można je datować na koniec XIX wieku. Rozmieszczenie czterech takich samych kartuszy herbowych w narożnikach części środkowej holu na I piętrze miało na celu podkreślenie rangi rodziny właścicieli pałacu.

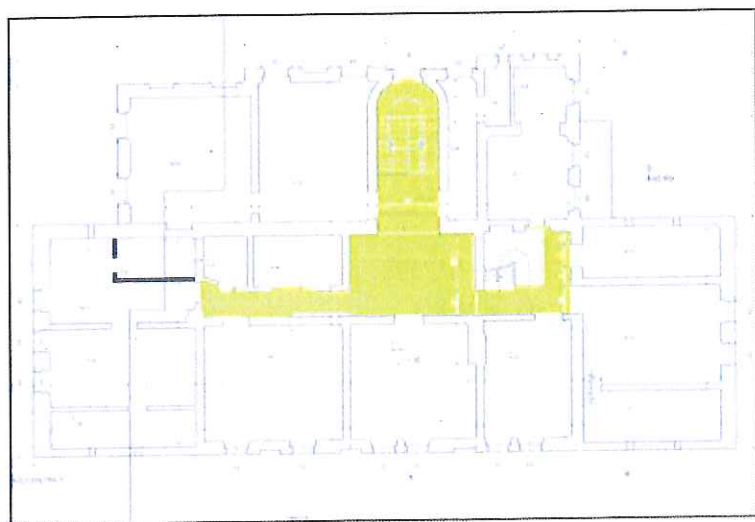
Krzyż żelazny przyznawany za umiejętności dowódcze i odwagę na polu chwały, umieszczony pomiędzy tarczami herbowymi można by wiązać z osobą Hansa Durant de Senegas (ur. 1837 – zm. 1907) – majora, uczestnika wojny francusko-pruskiej (1870-1871), kawalera tego orderu, co pozwala datować herby na IV ćwierć XIX wieku.

RZUT PARTERU

RZUT I PIĘTRA

RZUT II PIĘTRA

3. Stan zachowania i przyczyny zniszczeń

W wyniku przeprowadzonych badań odkrywkowych w 2010 i 2016 roku, sondażowo odsonięto część secesyjnej polichromii na ścianach i XIX wieczne herby na suficie I piętra.

Cała polichromia stanowiąca wystrój klatki schodowej i holi została zamalowana przez co ocena stanu zachowania samych malowideł jest utrudniona. W zależności od miejsca, polichromia była przemalowywana od 4 do kilkunastu razy. Do wysokości około 1 metra, tzw. lamperii, przemalowania są wykonane farbami olejnymi tworząc twardą, grubą skorupę. Przemalowania ścian powyżej lamperii oraz sufity wykonane zostały farbami o charakterze klejowym i emulsyjnym.

Największy wpływ na stan zachowania polichromii posiada stan techniczny budynku i zniszczenia wodne z nim związane. Źródłem zniszczeń wodnych są zarówno wody opadowe jak i woda podciągana kapilarnie z gruntu. Oceny stanu murów dokonano w oparciu o pomiary wilgotności ścian.

W celu oceny stanu zawilgocenia obiektu wykonano pomiary wilgotności miejsc, w których zaobserwowano występowanie zawilgocenia. Pomiary przeprowadzono miernikiem Stanley 77-030, który posiada zakresy pomiaru dla materiałów budowlanych od 0.2 do 2.0% ± 0.1%.

Przyjęta powszechnie skala zawilgocenia materiałów budowlanych:

0-3% - suchy mur

3-5% - dopuszczalna wilgotność muru

5-8% - podwyższona wilgotność muru

8- 12% - mur zawilgocony

> 12% - mur mokry

Minimalna zawartość wody w materiałach budowlanych, przy której rozpoczyna się rozwój mikroorganizmów i grzybów wynosi:

– w drewnie; 20% (grzyby domowe), 40% (grzyby pleśniowe)

– w murze ceglanym; 4% (bakterie i grzyby)

Ze względu na dokładność pomiaru wilgotności miernika do 2,0% przyjęto, że miejsca silnie zawilgocone, to te które posiadają stopień zawilgocenia powyżej 2,0% i stanowią potencjalne miejsce rozwoju mikroorganizmów; bakterii i grzybów.

Tabela 1. Stopień zawilgocenia poszczególnych kondygnacji.

KONDYGNACJA	ZAKRES WYNIKÓW POMIARÓW	OCENA STOPNIA ZAWILGOCENIA
Poziom 2	0,2 - 2,2 %	Istnieje potencjalna możliwość występowania mikroorganizmów
Poziom 1	> 2,2 %	Pomieszczenie silnie zawilgocone, widoczny wzrost grzybów pleśniowych i promieniowców
Poziom 0 (parter)	> 2,2 %	Pomieszczenie silnie zawilgocone, widoczny wzrost grzybów pleśniowych i promieniowców

Fot. 1. Miernik wilgotności murów STANLEY 77-030.

Przeprowadzone pomiary wilgotności ścian na poszczególnych kondygnacjach pozwoliły określić źródła zawilgocenia w budynku.

Parter zawilgocony jest zarówno przez wody opadowe, gdzie dostają się one przez nieszczelne okna, jak i przez wody podciągane kapilarnie z gruntu. Odpowiedzialne za to są; złe ukształtowanie i wilgotność terenu wokół budynku oraz brak odpowiedniej izolacji fundamentów.

Źródłem zawilgocenia górnych kondygnacji są wody opadowe. Za zalania odpowiedzialny był zły stan techniczny dachu oraz brak sprawnego systemu odprowadzania wód opadowych – rynien i rur spustowych. Nieszczelności dachu i brak okien, były powodem zalewania wnętrza przez wody opadowe, które przelały się przez wszystkie kondygnacje. W wyniku bezpośredniego działania wody, jak i podwyższonej wilgotności we wnętrzach powstały warunki do rozwoju mikroorganizmów: bakterii, grzybów i promieniowców. Rozwój ich przyczynił się do znacznych zniszczeń drewnianej konstrukcji stropów budynku (grzyb domowy), jak i tynków wraz z farbami (bakterie, grzyby pleśniowe).

Wzrost bakterii i grzybów na powłokach malarskich zależy od dostępności źródeł węgla i azotu w farbie, temperatury powietrza, wilgotności względnej powietrza i podłoża, obecności zanieczyszczeń na powłoce oraz udziału toksycznych związków chemicznych w powłoce malarskiej; w przypadku drewna i innych materiałów organicznych grzyby pleśniowe mogą się rozwijać najpierw w podłożu, a dopiero w drugiej kolejności wykorzystywać powłokę malarską jako źródło substancji odżywczych; grzyby pleśniowe są główną grupą kolonizującą tego rodzaju materiały wykończeniowe (proces biodeterioracji objawia się zwykle powstawaniem przebarwień będących konsekwencją wzrostu plechy i wytwarzania dużej liczby zarodników); sprzyjają temu procesy przemarzania konstrukcji zewnętrznych, brak lub niedrożność kanałów wentylacyjnych, niedostateczne ogrzewanie wnętrza oraz nieprawidłowa ich eksploatacja.

W przypadku powłok malarskich przemaalowań wykonanych w technice klejowej zaobserwowano całkowity rozkład spoiwa spowodowany przez mikroorganizmy. Objawem tego jest pudrowanie się warstwy przemaalowań, które osypują się z powierzchni polichromii wykonanej w tłustej technice olejnej.

Wody opadowe odpowiedzialne są również za zniszczenia tynków wraz z warstwą polichromii. W miejscach, których w warstwach przypowierzchniowych następowała krystalizacja soli mineralnych rozpuszczalnych w wodzie następowało rozsadzanie struktury tynku w wyniku zwiększania objętości struktur krystalicznych soli. W wyniku tego procesu tynki utraciły kohezję a warstwa malarska znajdująca się na powierzchni odpadła lub uległa odspojeniu.

Warstwa malarska, która nie posiada paroprzepuszczalności, w wyniku procesów schnięcia i zamakania murów traci adhezję do podłoża. Procesy te prowadzą do odspajania i odpadania całych łusek polichromii, często z olejnymi przemaalowaniami.

Miejsca zalewane bezpośrednio przez wody opadowe, w których krystalizują sole mineralne sprzyjają również rozwojowi grzybów pleśniowych.

Podwyższona wilgotność panująca we wnętrzu odpowiedzialna jest również za korozję elementów konstrukcyjnych. Polichromia znajdująca się na tych elementach ulega zniszczeniu w wyniku powstawania na powierzchni metalu produktów korozji.

Tynki na całej klatce schodowej głównie na wysokości użytkowej (do ok 150 cm) uległy wielu uszkodzeniom mechanicznym. Uszkodzenia te powstały w wyniku przypadkowych działań użytkowników, jak i są elementem świadomej dewastacji obiektu dokonywanej przez osoby trzecie.

Fot. 2. Hol na II piętrze. Stan z 2016 roku. Widoczne ubytki warstwy malarskiej na ścianach.

Fot. 3. Hol na I piętrze. Stan z 2016 roku. Widoczne miejsca po wyrwanej instalacji elektrycznej.

Fot. 4. Hol na I piętrze. Stan z 2016 roku. Widoczne spękania i odspojenia warstwy malarskiej.

Fot. 5. Hol na I piętrze. Stan z 2016 roku. Widoczne spękania i odspojenia warstwy malarskiej.

Fot. 6. Parter. Widok na klatkę schodową. Widoczne zniszczenia warstwy malarskiej spowodowane przez wodę podciąganą kapilarnie z gruntu.

Fot. 7. Parter. Widok na wejście główne. Dachówki oparte o niezabezpieczoną ścianę.

Fot.8. Parter. Stalowa belka pokryta polichromią. Utrzymujące się zawilgocenie wnętrza odpowiada za korozję elementów metalowych.

Fot. 9. Parter. Stalowa belka pokryta polichromią. Utrzymujące się zawilgocenie wnętrza odpowiada za korozję elementów metalowych.

Fot. 10. Parter. Widoczne zniszczenia warstwy malarskiej spowodowane przez wodę podciąganą kapilarnie z gruntu.

Fot. 11. Parter. Widoczne zniszczenia warstwy malarskiej spowodowane przez wodę podciąganą kapilarnie z gruntu.

Fot. 12. Parter. Widoczne odspojenia warstwy malarskiej na suficie i bruzdy po wyrwanej instalacji elektrycznej na ścianach.

Fot. 13. Klatka schodowa. Widoczne ubytki polichromii w strefie lamperii oraz zawilgocenie muru wokół okna.

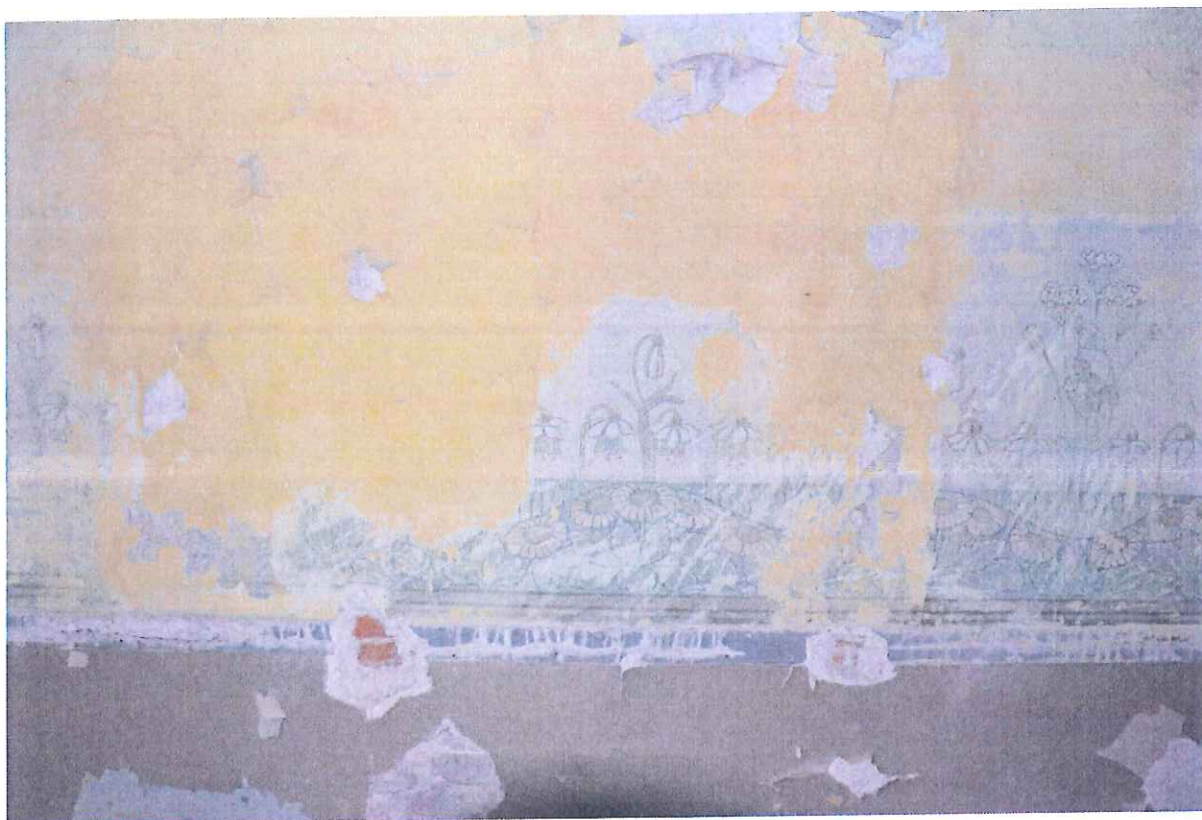

Fot. 14. Piętro I. Widoczne ubytki polichromii w strefie lamperii.

Fot. 15. Piętro I. Widoczne ubytki polichromii w strefie lamperii i bruzdy po wyrwanej instalacji elektrycznej na ścianach.

Fot. 16. Piętro I. Widoczne ubytki polichromii w strefie lamperii, uszkodzenia odkrywek.

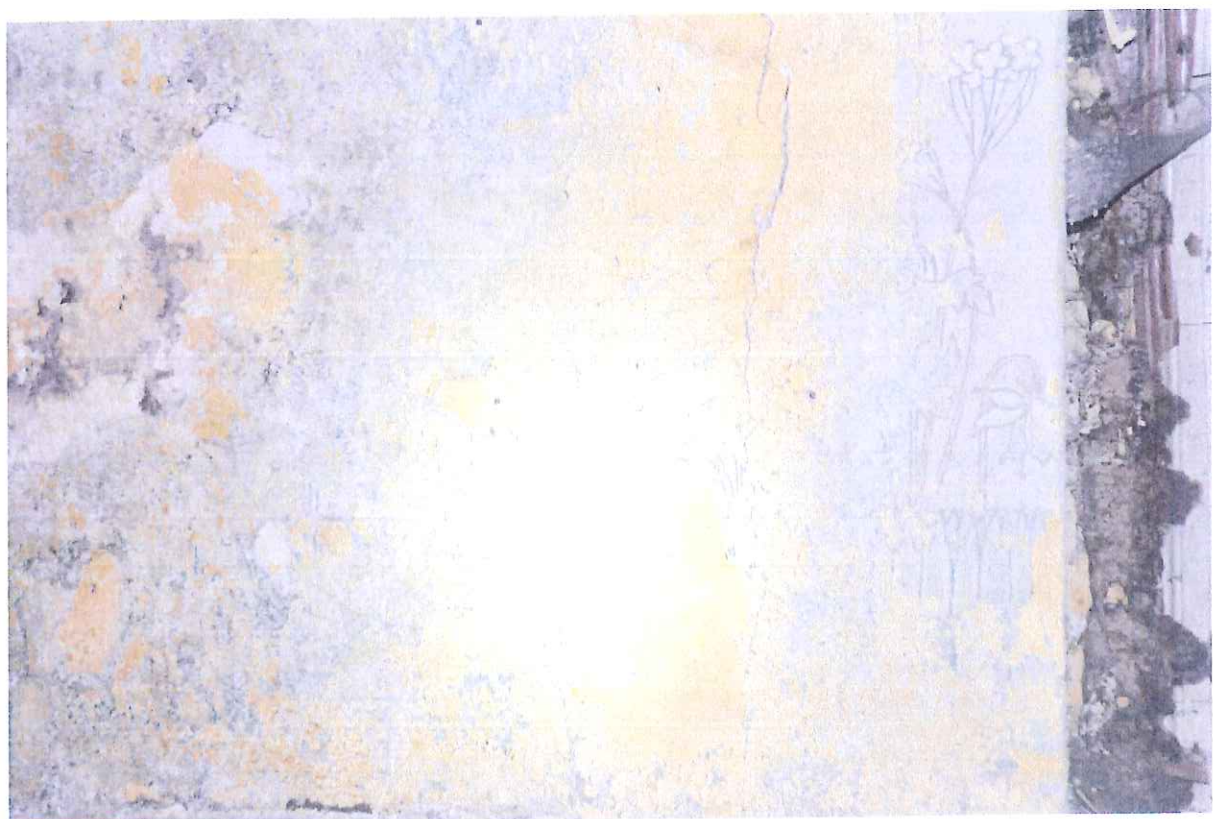

Fot. 17. Piętro I. Widoczne zalanie ściany przez wody opadowe. Na powierzchni widoczny wzrost grzybów pleśniowych.

Fot. 18. Piętro I. Widoczne zalanie ściany przez wody opadowe. Na powierzchni widoczny wzrost grzybów pleśniowych.

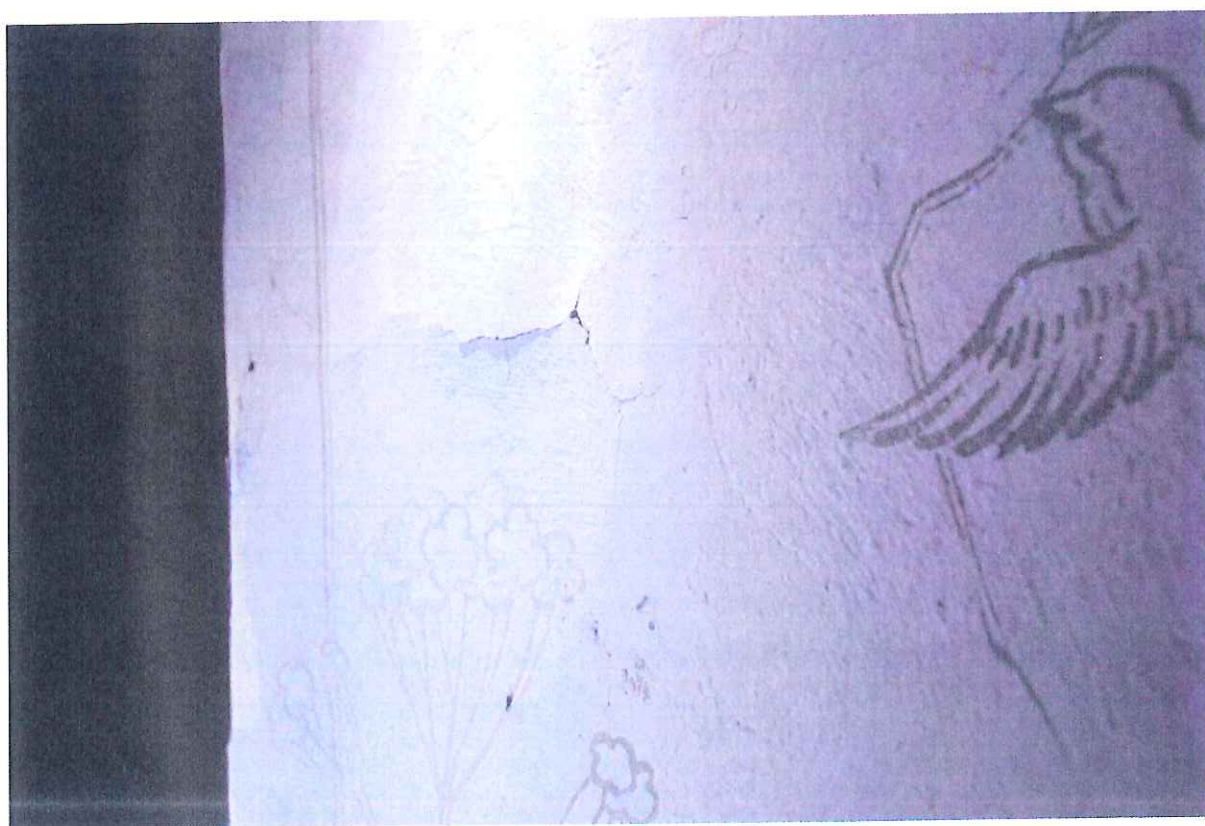

Fot. 19. Piętro I. Widoczne zalanie ściany przez wody opadowe. Na powierzchni widoczny wzrost grzybów pleśniowych.

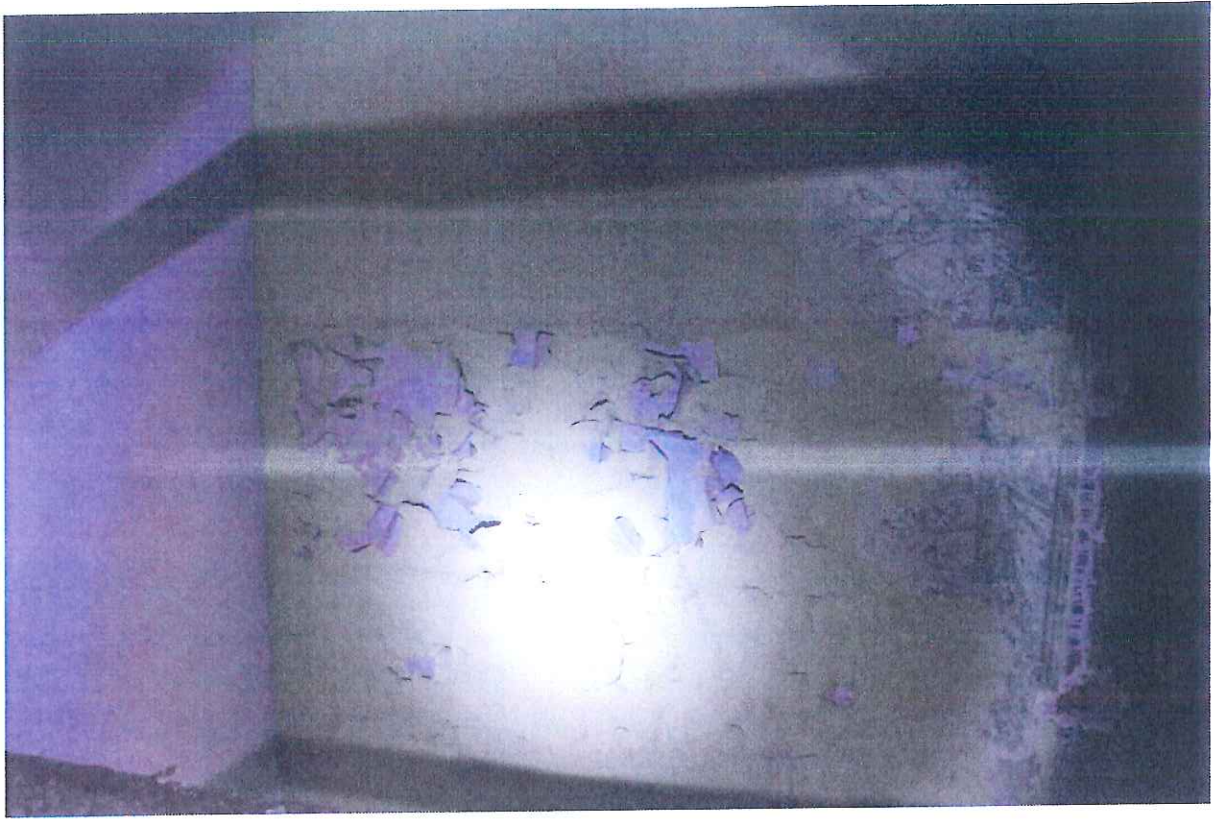

Fot. 20. Piętro I. Widoczne spękania i odspojenia warstwy malarskiej będące wynikiem działania wilgoci i mikroorganizmów.

Fot.21. Piętro I. Widoczne spękania i odspojenia warstwy malarskiej będące wynikiem działania wilgoci i mikroorganizmów.

Fot. 22. Piętro I. Zniszczenia polichromii spowodowane przez wody opadowe.

Fot. 23. Piętro I. Zniszczenia polichromii spowodowane przez wody opadowe.

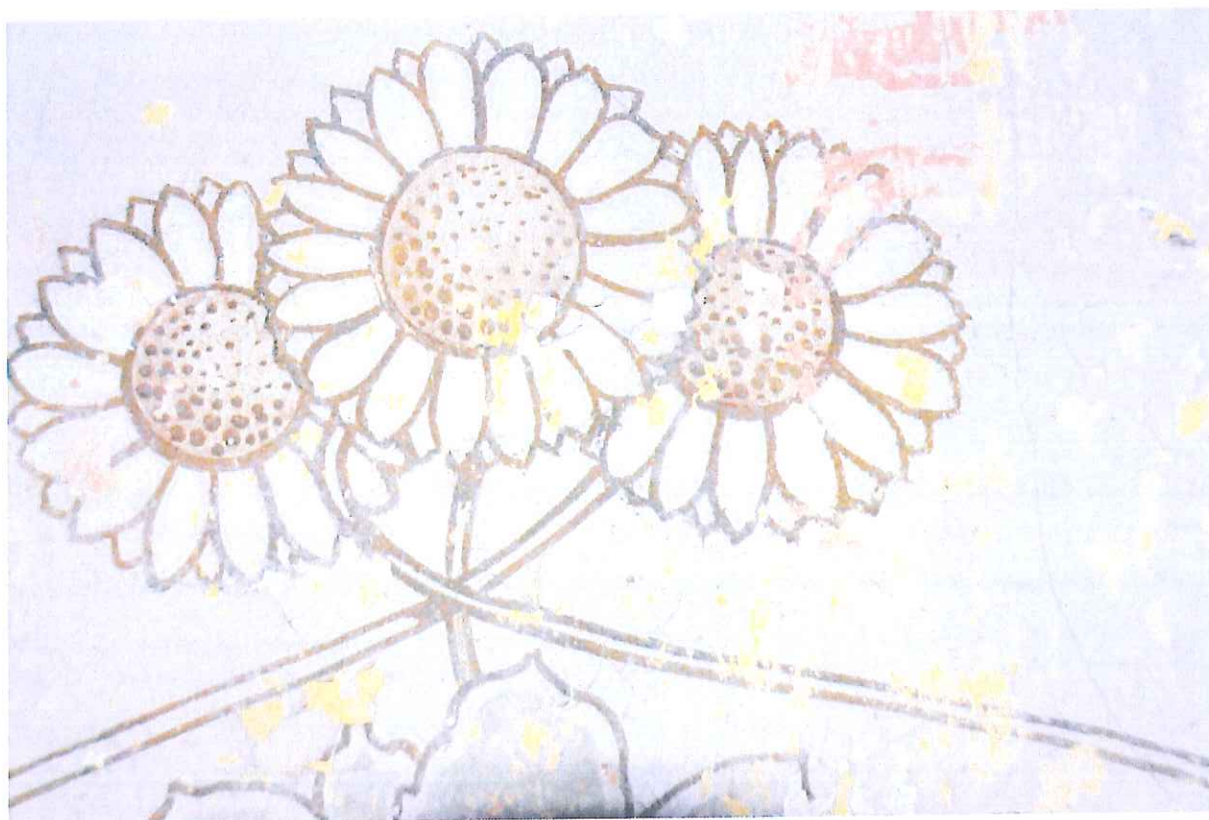

Fot. 24. Piętro I. Zniszczenia polichromii w miejscu wykonanej odkrywki spowodowane przez wody opadowe.

Fot. 25. Piętro I. Zniszczenia polichromii w miejscu wykonanej odkrywki spowodowane przez zawilgocenie wnętrza.

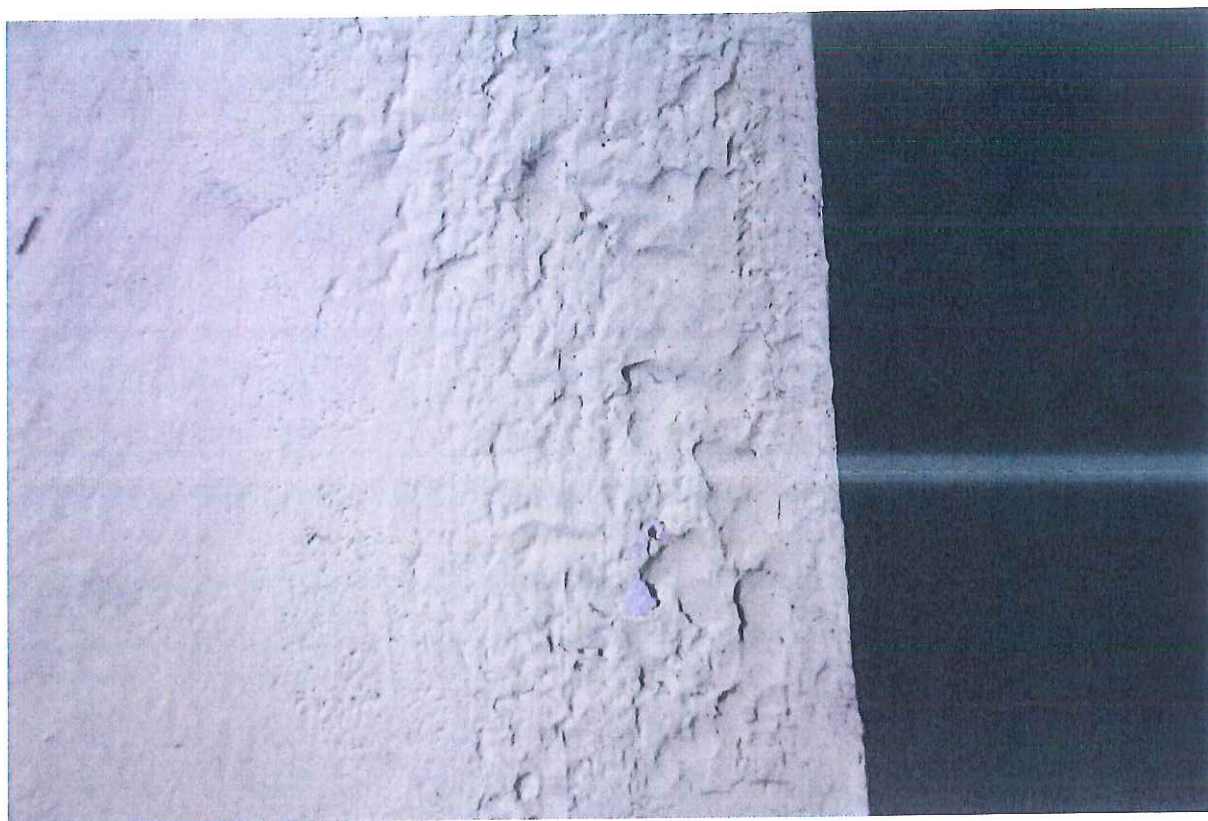

Fot. 26. Piętro I. Zniszczenia polichromii w miejscu wykonanej odkrywki spowodowane przez zawilgocenie wnętrza. Widoczne spękania i odspojenia warstwy malarskiej.

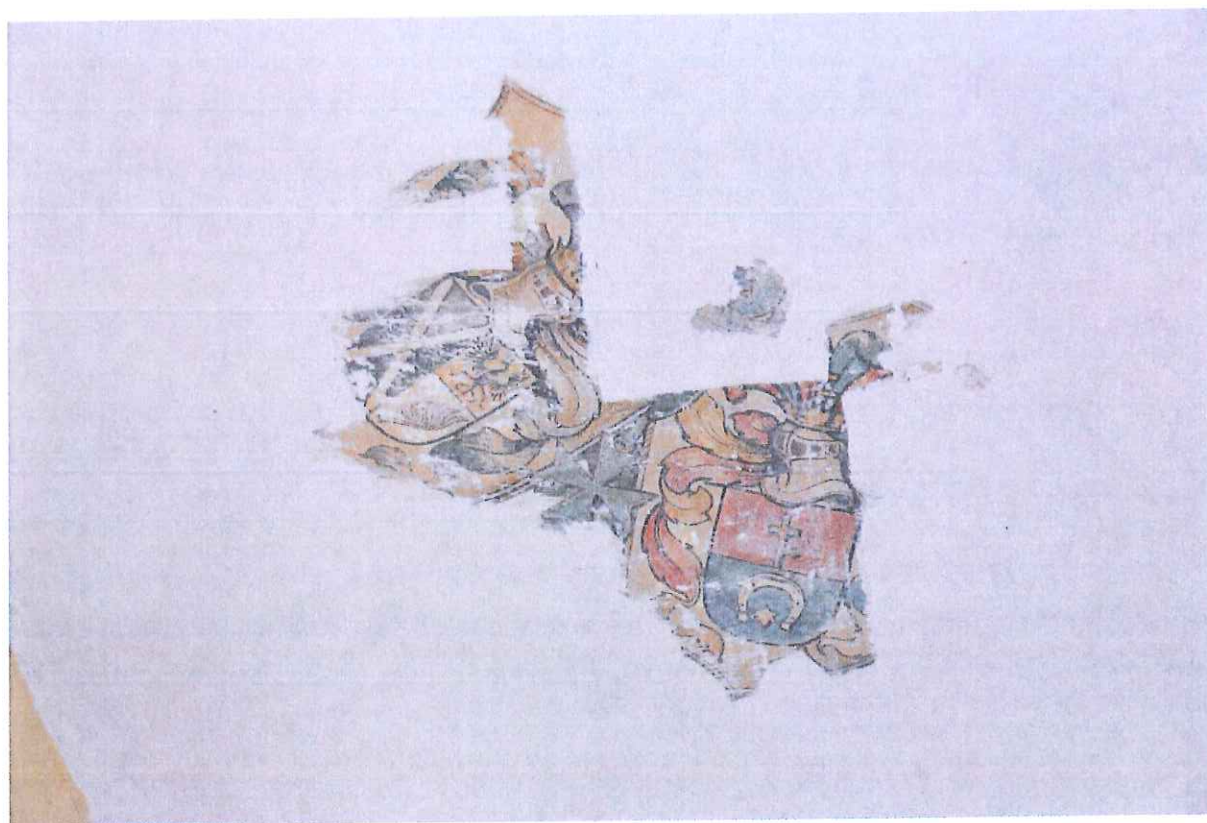

Fot. 27. Piętro I. Zniszczenia polichromii powstałe w wyniku wyrwania elementów metalowych ze ściany.

Fot. 28. Piętro I. Zniszczenia polichromii spowodowane przez wody opadowe.

Fot. 29. Piętro I sufit. Odkrywki w narożnikach holu głównego. Widoczne odspojenia warstwy malarskiej.

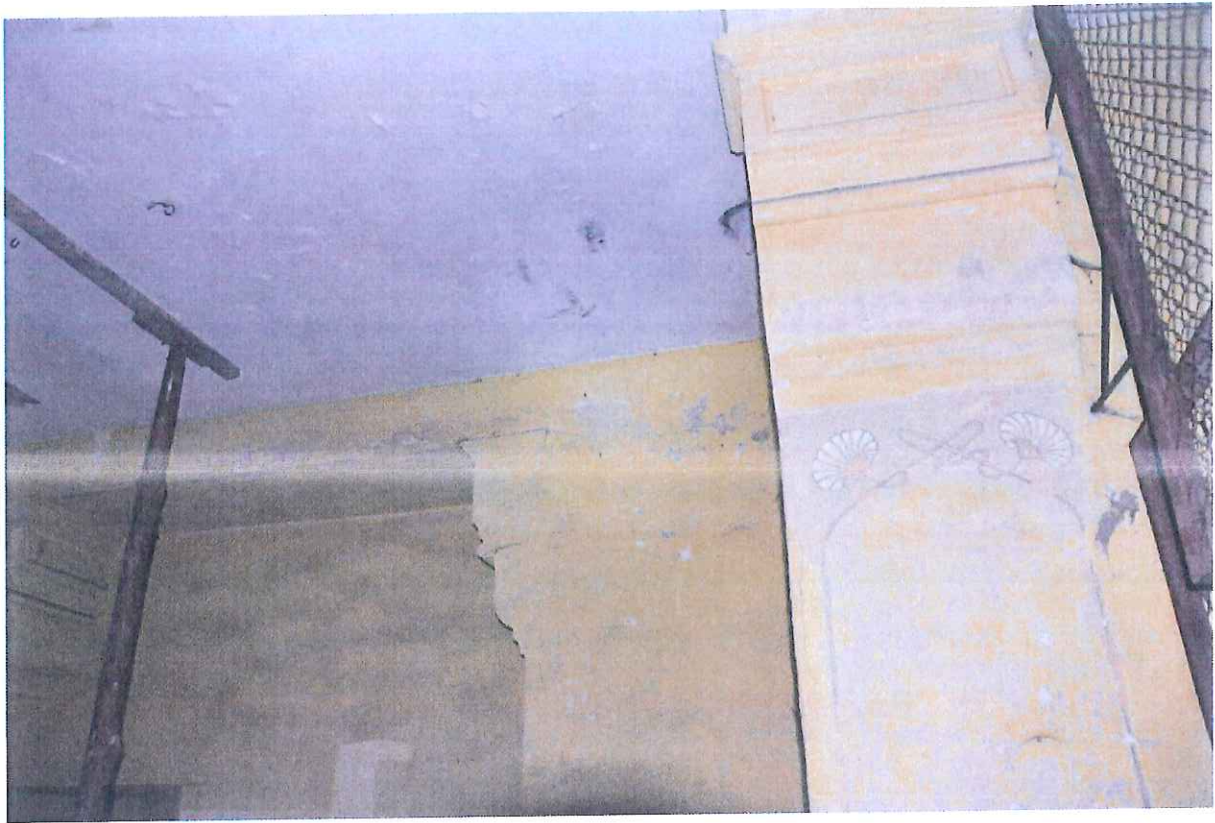

Fot. 30. Piętro I sufit. Odkrytki w narożnikach holu głównego. Widoczne odspojenia warstwy malarskiej.

Fot.31. Piętro I sufit. Odkrytki w narożnikach holu głównego. Widoczne odspojenia warstwy malarskiej.

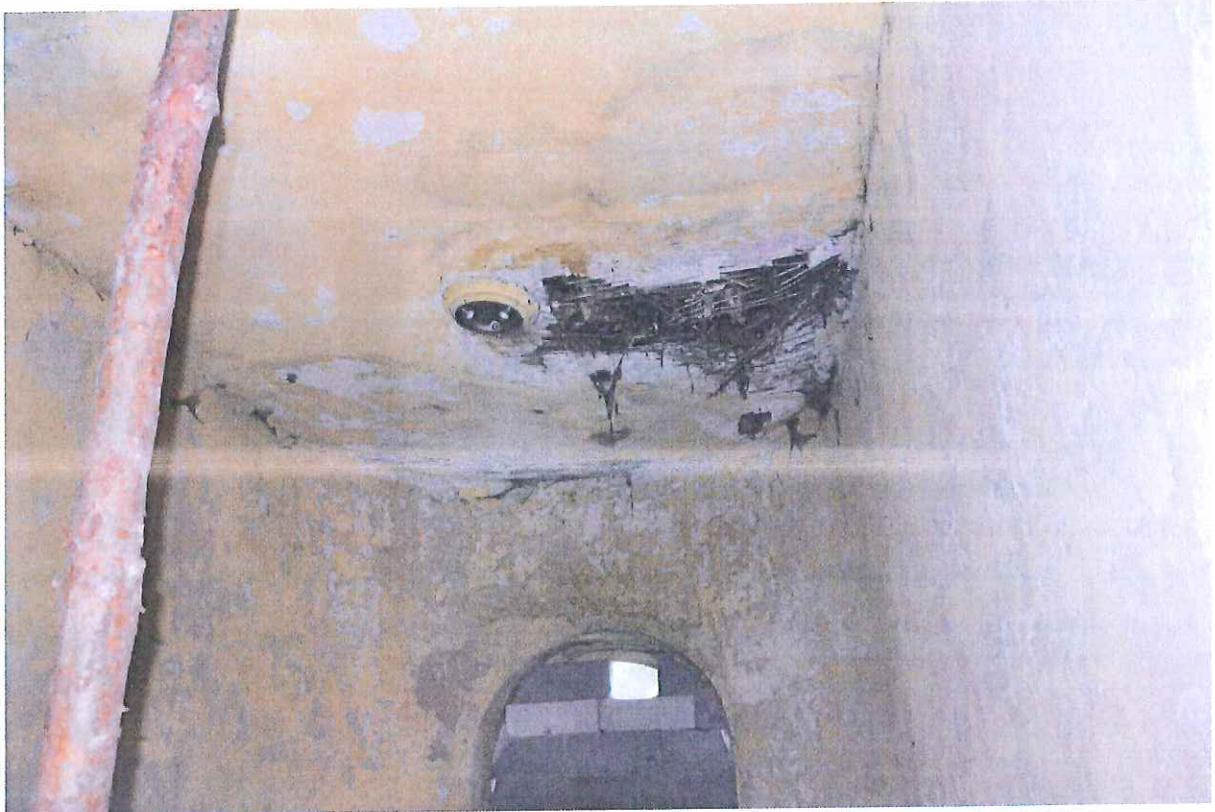

Fot. 32. Piętro I sufit. Odkrytki w narożnikach holu głównego. Widoczne odspojenia warstwy malarskiej.

Fot. 33. Klatka schodowa. Zniszczenia spowodowane przez wody opadowe.

Fot. 34. Klatka schodowa. Zniszczenia spowodowane przez wody opadowe. Widoczne grzyby pleśniowe porastające ściany i sufit.

Fot. 35. Klatka schodowa. Zniszczenia spowodowane przez wody opadowe i zawilgocenie wnętrza. Widoczne odspojenia i ubytki warstwy polichromii.

Fot.36. Piętro II. Zniszczenia polichromii spowodowane przez zawilgocenie wnętrza. Widoczne spękania i odspojenia warstwy malarskiej.

Fot.37. Piętro II. Zniszczenia polichromii spowodowane przez zawilgocenie wnętrza. Widoczne spękania i odspojenia warstwy malarskiej.

Fot.38. Piętro II. Zniszczenia polichromii spowodowane przez zawilgocenie wnętrza. Widoczne spękania i odspojenia warstwy malarskiej.

Fot. 39. Piętro II. Zniszczenia polichromii spowodowane przez zawilgocenie wnętrza. Widoczne spękania i odspojenia warstwy malarskiej.

Fot.40. Piętro II. Zniszczenia polichromii spowodowane przez zawilgocenie wnętrza. Widoczne spękania i odspojenia warstwy malarskiej.

Fot. 41. Piętro II. Zniszczenia polichromii spowodowane przez zawilgocenie wnętrza. Widoczne spękania i odspojenia warstwy malarskiej.

Fot.42. Piętro II. Zniszczenia polichromii spowodowane przez wyrwanie instalacji elektrycznej ze ściany.

Fot.43. Piętro II. Zniszczenia polichromii spowodowane przez zawilgocenie wnętrza. Widoczne spękania i odspojenia warstwy malarskiej.

4. Wnioski i założenia konserwatorskie

Polichromie na ścianach klatki schodowej i holi parteru, I i II piętra należy odsłonić i poddać konserwacji. Ze względu na wyjątkowość zachowanego wystroju należy przywrócić pierwotny układ komunikacyjny poprzez wyburzenie ściany na I piętrze pomiędzy holem a nawą klatką schodową z lat 20-tych XX wieku.

Polichromię znajdującą się na suficie holu na I piętrze należy odsłonić i poddać konserwacji. Przed wykonaniem prac konserwatorskich należy dokonać oceny technicznej stropu (pomiędzy I a II piętrem). Zaleca się zachowanie stropu poprzez wykonanie niezbędnych napraw.

5. Program prac konserwatorskich

1. Wykonanie dokumentacji fotograficznej i opisowej stanu zachowania obiektów przed konserwacją.
2. Dezynfekcja polichromii.
3. Osuszenie zawilgoconych tynków.
4. Usunięcie przemalowań i wtórnych nawarstwień wapienno – cementowych z powierzchni ściany i sufitu.
5. Podklejenie odspojonych od podłoża łusek warstwy malarskiej.
6. Podklejenie odspojień tynku od podłoża – muru.
7. Oczyszczenie powierzchni polichromii z zabrudzeń powierzchniowych.
8. Miejscowe odsalanie zawilgoconych tynków.
9. Właściwa dezynfekcja polichromii.
10. Impregnacja partii tynków, które utraciły wewnętrzną kohezję.
11. Uzupelnienie ubytków podłoża malarskiego – tynków.
12. Uzupelnienie ubytków pobiał.
13. Powierzchniowe zabezpieczenie polichromii warstwą izolacyjną (werniks).
14. Retusze zachowanych partii polichromii.
15. Rekonstrukcja brakujących elementów i większych ubytków.
16. Końcowe zabezpieczenie polichromii – werniks końcowy.
17. Wykonanie dokumentacji konserwatorskiej.

6. Przebieg prac konserwatorskich

1. Wykonanie dokumentacji fotograficznej stanu zachowania obiektów przed konserwacją.

Przed przystąpieniem do prac konserwatorskiej należy wykonać dokumentację fotograficzną i opisową stanu zachowania obiektu.

2. Wstępna dezynfekcja polichromii.

Grzyby, promieniowce i glony porastające tynk i polichromię (dotyczy to głównie przemalowań wykonanych w technice klejowej i miejsc zalewanych wodą opadową) należy poddać dezynfekcji (preparat DMF, Lihenicida, Sterinol lub inny o podobnych parametrach).

3. Osuszenie zawilgoconych tynków.

Zawilgocone tynki należy osuszyć. Proces osuszania może przebiegać w sposób naturalny po uprzednim usunięciu źródeł zawilgocenia w ramach prowadzonych prac budowlanych. Jeżeli sposób ten okaz się niewystarczający należy podjąć decyzję o innej metodzie osuszania już w trakcie prowadzonych prac konserwatorskich.

4. Usunięcie przemalowań i wtórnych nawarstwień wapienno – cementowych z powierzchni ściany i sufitu.

Przemalowania i wtórne nawarstwienia znajdujące się na powierzchni polichromii należy usunąć mechanicznie lub chemicznie. Decyzję o wyborze metody i sposobie usuwania powłok należy podjąć po wykonaniu prób. W przypadku twardych, odspojonych łusek zabieg ten należy prowadzić równoległe z podklejaniem odspojonych partii malowidła.

5. Podklejenie odspojonych od podłoża łusek warstwy malarskiej.

Odspojone fragmenty warstwy malarskiej (podniesione łuski) należy podkleić do podłoża. Do tego celu można zastosować klej dyspersyjny np. POW (polioctan winylu) lub inny o podobnych właściwościach. W przypadku odspojonych, twardych łusek należy zastosować klej rozpuszczalnikowy dający możliwość uelastycznienia odspojonej polichromii a następnie jej przyklejenie do podłoża.

6. Podklejenie odspojenia tynku od podłoża – muru.

Odspojenia tynku od podłoża należy podkleić klejami mineralnymi lub dyspersyjnymi (np. Malty, Ledany, POW lub inne środki o podobnych

właściwościach i parametrach). Zaleca się stosowanie iniekcji lub innej metody nieniszczącej.

7. Oczyszczenie powierzchni polichromii z zabrudzeń powierzchniowych.

Powierzchnię polichromii należy oczyścić z zabrudzeń powierzchniowych. Dopuszcza się zastosowanie metody mechanicznej, chemicznej lub środków powierzchniowo czynnych. Decyzję o wyborze metody należy podjąć po wykonaniu prób.

8. Miejscowe odsalanie zawilgoconych tynków.

Sole mineralne znajdujące się w strukturze tynku należy usunąć do rozszerzonego środowiska poprzez wykonanie np. okładów z ligniny i wody destylowanej. Zabieg należy wykonać w partiach tynku, w których krystalizujące sole mineralne były przyczyną zniszczeń polichromii.

9. Właściwa dezynfekcja polichromii.

W związku z występowaniem grzybów pleśniowych prawie na całej powierzchni malowideł, polichromię należy poddać powtórnej dezynfekcji (preparat DMF, Lihenicida, Sterinol lub inny o podobnych parametrach).

10. Impregnacja partii tynków, które utraciły wewnętrzną kohezję.

Oslabione partie tynku (utrata kohezji - spójności w strukturze) należy wzmocnić przy użyciu preparatów krzemianowych (np. Funcosil Steinfestiger prod. Remmers lub inny o podobnych parametrach).

11. Uzupełnienie ubytków podłoża malarskiego – tynków.

Ubytki tynku należy uzupełnić kitami mineralnymi np. piaskow- wapienne z dodatkiem dyspersji akrylowej (Primal AC33). Skład i proporcje kitów należy dobrać indywidualnie do danego tynku, zachowując wszelkie zasady postępowania przy obiektach zabytkowych.

12. Uzupełnienie ubytków pobiąt.

W celu wyrównania powierzchni tynku należy uzupełnić warstwę pierwotnej pobiaty wapiennej.

13. Powierzchniowe zabezpieczenie polichromii warstwą izolacyjną (werniks).

Przed wykonaniem retuszy należy zabezpieczyć powierzchnię warstwy malarskiej werniksem retuszarskim (proponuje się zastosowanie Paraloidu B72 w toluenie).

14. Retusze zachowanych partii polichromii.

Drobne ubytki i przetarcia polichromii należy uzupełnić. Proponuje się zastosowanie pigmentów ze spoiwem lub gotowych farb np. akrylowych.

15. Rekonstrukcja brakujących elementów i większych ubytków.

Większe ubytki polichromii należy zrekonstruować farbami na bazie spoiwa akrylowego. (np. Galeria, firmy Winsor & Newton lub inne o podobnych parametrach).

16. Końcowe zabezpieczenie polichromii – werniks końcowy.

Po wykonaniu retuszy należy zabezpieczyć powierzchnię warstwy malarskiej werniksem końcowym (proponuje się zastosowanie Paraloidu B72 w toluenie).

17. Wykonanie dokumentacji konserwatorskiej.

Należy wykonać pełną dokumentację konserwatorską zawierającą część opisową wraz z użytymi środkami do konserwacji oraz zdjęcia z przebiegu prac.

Konserwator Dział Sztuki

Aleksander Harkawy

mgr Aleksander Harkawy
RZECZOWNAWCA
Głównopolskiej Rady Konserwatorów Dział Sztuki ZPAF
w zakresie konserwacji i restauracji malarstwa
i rzeźby polichromowanej